

II

V moji kapelici lučka gori,
vsa je v pričakovanju.

Rože v vazah dehté,
nizko se sklanjajo,

bele zavese strmé,
tanko pozvanjajo.
Zlati prameni po vratih
tiho teko in sanjajo,
da bodo prvi poljubili tvoje oči ...

III

Dragi, če si,
ogласi se mi.

Tudi če si za deveto goro,
tudi če te nikoli več k meni ne bo,
samo reci, da si —
le da mi solza lučke ne pogasi ...

TOVARIŠI IN JAZ

PREDAVANJE V CELJU — RIHARD JAKOPIČ

Kadar zapojo večerni zvonovi in lega mrak na utrujeno življenje, tedaj se ozre človek nazaj v življenja dan, da premeri svojo pot od začetka do kraja, da se še enkrat v duhu razveseli srečnih trenutkov hrepenenja in upanja, da se spominja svojih tovarišev, ki so ga spremljali na njegovi življenjski poti, da pretehta svoje in njihovo delo — koliko so obetali, koliko so dali —, da skuša popraviti v zadnjem trenutku še, kar je zagrešil, in napravi obračun čez svoje življenje.

Človek je družabno bitje, ustvarjen za skupno radost in skupno trpljenje, in njegovo življenje je toliko vredno, kolikor ga dá svojemu bližnjemu. Iz ljubezni se je rodilo življenje, ljubezen ga hrani, ljubezen ga olepšava in poveljuje. Če bi človek poslušal besede, ki se oglašajo v njem v blaženih trenutkih, ko ga razsvetli pamet, ter bi jim sledil, bi ustvaril lepše življenje sebi in drugim, kot pa si ga je ustvaril s svojo neumnostjo.

Pa človek je zagonetno bitje, samemu sebi skrivnost. Duh je in materija je in oboje hoče živeti. Dobro je v njem in slabo, mehek je kot cunja, trd kakor kamen, razdvojen v sebi, razdvojen s sočlovekom in z vso naravo. Eden vleče sem, drugi tja — in boj se začne.

Tedaj išče človek človeka. Tovariši se najdejo v skupni misli, da se lotijo dejanj, ki jih posameznik ne zmore.

Ko se spoji duša s telesom in zagleda človek luč življenja, tedaj mu je ves svet tovariš, kakor da bi se bilo vse, kar ga obdaja, porodilo obenem ž njim. Solnce, zemlja, luna in zvezde so mu tovariši, dan, mrak, noč, človek, živali, rastline — vse, kar se giblje in kar se ne

giblje, vsi so mu tovariši, tovariši, da se brez vprašanj skupaj vesele življenja in se skupaj jokajo. To je prva faza življenja. Zlata mladost, jutro življenja.

Pa kmalu prihajajo sence, polagoma in vedno gostejše, neznani občutki, slutnje se začno vznemirati, sanje, hrepenenje, dvomi, spoznanja, razočaranja — vse se v njem prekucava. In samotna pota začne hoditi, ogibajoč se ljudi. Misli se mu pode po glavi, v duši pa se mu začno oblikovati podobe. Ustvarja si svoje življenje, svoj svet, ker okoli njega je vse v neredu. Ljudje tavajo v temi, drug drugemu napoti, drug drugemu nevoščljivi. Z lažjo v besedah in kretnjah si hlinijo prijateljstvo, v srcih pa nosijo sovraštvo.

On pa, ki hrepeni po lepoti življenja, vé, da prihaja čas, ko stopi na plan in se vrže v pisano življenje. Troje rožnatih solnc mu sveti iz večnosti. Zamaknjen v njih žar, bo začel podirati, kar je slabega in postavljati, kar je dobrega.

To je druga faza življenja. Tedaj se mu prikažejo tovariši, tovariši po duhu, in duša mu zapoje. Ž njimi skupaj se bo začelo novo življenje. Orali bodo domačo zemljo, sadili rože, ki so zrastle iz slovenskih duš, da bo dehtelo po vsej domovini. Podirali bodo, kar je slabega, in postavljali, kar je dobrega.

Joj! Kako skrivnostna je življenja sila. Enega dviga, drugega tlači k tlom. Gladka je temu pot v večnost, oni pa se opoteka in pada, obložen s presilnim bremenom. Enega žene na desno, drugega na levo. In če se nekateri trudijo in skupaj znašajo, se že priklatijo drugi, ki razkrajajo. Vsak ima pač svojo pamet, vsak svoje posebne težave in brige. Dnevi beže. Volja peša. — In ko se hoče človek sredi dela, utrujen, odpočiti, opazi, da je sam. Vsi so šli, vsak po svojih poslih. Žalost ga objame, ker spozna, da je stopil v tretjo fazo življenja.

Samoten se ozira naokrog. Tedaj zagleda dolgo procesijo živih bitij, ki se gnetejo v divjih pogibih mimo njega, vsi proti eni točki. — In ko strmi v pisano gnečo življenja, začuti, da ni sam. Tovariši prihajajo. — Solze žalostnih mu kapljajo v dušo. Te so mu tovariši. Smeh prešernih, jok zavrženih, veselje drugih, trpljenje drugih so mu tovariši. Ž njimi in spremljan od lastnih skrbi in nadlog bo šel svojo pot, dokler ne zatone dan in se izmučen in utrujen ne zgrudi v božje naročje. —

Ko sem stal na križpotu svojega življenja in gledal v bodočnost, takrat je bila v našem kulturnem življenju duševna puščoba. Zadnji pomembni umetnik stare generacije, slikar Janez Wolf, je pravkar umrl. Njegovo življenje je bilo poniževanje in garanje za vsakdanji kruh. Domovina ga ni potrebovala. Umrl je, ne da bi bili mogli dozoreti najlepši sadovi njegovega velikega talenta.

Zmožni in mnogo obetajoči kipar Alojz Gangl se je ustrašil bodočnosti in rešil svoje življenje v šolsko službo. Ko je bil izvršil nekaj mojstrskih del, med njimi Vodnikov in Valvazorjev spomenik, se je umaknil iz javnosti. Brata Šubica sta zapustila domovino.

Za simbol naše duševne revščine pa si je usoda izbrala ubogega slikarja Ljudevita Grilca.

Obupne so bile naše kulturne razmere. Videl sem vse to tako jasno, kot vidim te-le liste pred seboj. In odločil sem se in sem šel, da se vrnem, ko dozorim. Dunaj je bila moja prva postaja. Zmotil sem se. Šel sem iskat duševne hrane; malo sem je užil, videl pa sem, kako se človek ponižuje in pogreza v grdobijah. Razočaran, bolan na duši in na telesu sem se vrnil v domovino.

Nato sem se odpravil v München. Daleč že v preteklost je odmaknjen ta čas, vendar pa mi spomini na srečna leta učenja, iskanja, skupnega stremjenja in tovarišije žive neizbrisno jasno v moji duši. Našel sem tam dobre ljudi, našel sem ravnovesje v sebi, našel tovariše, med njimi troje rojakov: Antona Ažbeta, Ferda Vesela in Lojzeta Šubica. Videl sem, kako se mladi rod otresa mrtvega konvencionalizma in stremi v živo udejstvovanje. Pa vse to je že daleč za nami. Nad štirideset let! Dolga doba. Koliko se je v tem času že zgodilo, koliko izpremenilo. Kako naj vam v naglici naštejem in razložim dolgo vrsto dogodkov, kako opišem mnogoštevilne tovariše, s katerimi sem se kdaj v življenju srečal. — Omejiti se bom moral pač na najmarkantnejše dogodke, ki so bistveno vplivali na razvoj slovenske umetnosti, ter na opis tistih svojih tovarišev, s katerimi smo v skupnem prizadevanju in zavedno gradili to, kar imenujemo danes slovensko umetnost. — Najbolje bo, če vam jih pokažem kar po vrsti, drugega za drugim.

Da izkažemo spoštovanje starosti in čast velikemu umetniku, vam predstavim najprvo Ferda Vesela. Glejte ga! Imenitna figura, kaj ne? Neukrotljiva sila, podjeten za vse. Star je kakor zemlja, pa življenjske težave in nadloge ga niso mogle ugonobiti. Žilav in delaven je ostal kakor kdaj prej. Čudovit značaj. Vse človeške lastnosti se družijo in tepejo v njem, od nebrzdane divjosti do najrahlejše nežnosti. Za svojo umetnost pa si izbira — kakor po nekem višjem ukazu — svoje najlepše lastnosti.

Tujina ga je spoznala, lastni narod pa ga ni spoznal. Samotno živi svoje čudaško življenje, odmaknjen od sodobnega vrvenja.

To je Hejblarjev Janez, slikar Ivan Grohar. Korenjaški gorenjski fant. Dolgo že ga krije črna zemlja. Domovina, ki jo je ljubil iz dna srca, ni imela kruha ne ljubezni in ne usmiljenja zanj. Ponižan, osramočen in zapuščen se je zrušil izmučen od prevelikih bridkosti. Otrok je

bil — presrečen v sreči, potrta v nesreči. Zemlja, ki ga je rodila, je dajala moč njegovi umetnosti. Kakor pesmi so njegove podobe, zaljubljene pesmi, poklonjene svoji domovini.

Slikar Matej Sternen, vam Celjanom gotovo dobro znan, saj je pred kratkim restavriral slike v dvorani „grofije“. Umetnik velikih zmožnosti in okusa. Njegova umetnost temelji v bistvu na realnem gledanju in na izrazito slikarskem prikazovanju življenjskih pojavov. Zmeren in trezen je v življenju, marljiv v delu. Fantastičnih avantur ne ljubi ne v življenju ne v umetnosti. S preudarkom, upoštevajoč lepoto materiala in tehnike ter ogibajoč se malenkostnih podrobnosti ustvarja z njemu lastno vervo umotvore velike slikarske lepote.

Oni resni, strogi gospod tamle je Matija Jama, slikar-poet in mislec. Iskren je in vesten. Z odprto dušo in odprtim očesom gleda v bujno lepoto življenja in z vztrajnostjo in vdanostjo ustvarja v svojih slikah novo lepoto. Ne motijo ga v delu fizične težave ne napor ne slabo vreme ne mraz. Z neupogljivo voljo ustvarja, ker mora, ker je človeku tako ukazano, da služi v potu svojega obraza svoj vsakdanji kruh, in ker ve, da njegovo delo ni namenjeno le za ta minljivi svet, ampak da bo rodilo plemenitejše sadove.

Predstavljam vam še najmlajšega slikarja med nami — Petra Žmitka — pa brez podobe. Skril se je pred pogledom javnosti in njegova želja je, da ga ne pokažem. Ker je bil v dolgih letih našega skupnega umetniškega prizadevanja zvest tovariš in je pri vseh naših prireditvah vedno z vnemo sodeloval, mislim, da storim prav, če sledim njegovi volji.

V naši družbi sta bili še dve slikarici, in sicer gospa Roza Sternen-Kleinova, soproga slikarja Matije Sternena, in Lujiza Jama-van Radersova, soproga slikarja Matije Jame. Obe sta bili jako nadarjeni, tako resna in temeljita Roza Sternen-Kleinova kakor živahna in temperamentna Lujiza Jama-van Radersova. Nista se mogli popolnoma posvetiti umetnosti, ker sta hoteli biti zvesti družici svojima soprogo in morali vzeti nase družinske skrbi. Žal, vam ne morem pokazati njunih slik, ker jih nisem mogel dobiti.

Tudi kiparja smo imeli med seboj. Ta je Fran Berneker. Njegove podobe vam ne morem pokazati. Izmaknil se mi je. Prav zdi se mi, da iz sramežljivosti, ker Berneker je sramežljiv človek in nevsiljiv, tako v življenju kakor tudi v umetnosti. Mehka umetniška duša, polna občutja, premehka za današnji materialistični svet. Tih in skromen je in potrpežljivo nosi breme, ki ga morajo nositi vsi slovenski umetniki. S težko roko in vdanim srcem boža in gladi trdo skalo. Kakor okamenele

sanje so njegovi umotvori. Domovina nima dela zanj. Po dogih letih ponižanja in razočaranja se je rešil v šolsko službo.

To pa sem jaz: Rihard Jakopič, slikar in predavatelj-novinec.

Zdaj pa pohitimo zopet nazaj v München. Ko sem vstopil v akademijo, sta bila Ažbe in Vesel že dokončala svoje študije, imela pa sta na akademiji vsak svoj atelje. Šubic je bil učenec splošne slikarske šole. Ažbe je pravkar slikal z zanj značilnim elanom neko veliko naročeno sliko, katere skica se nahaja zdaj v „Narodni galeriji“ v Ljubljani. Vesel pa si je prizadeval, da se otrese naukov, ki se jih je pravkar pod isto streho naučil. Imel je v delu več slik, med njimi ono „Pred poroko“, ki sem vam jo pokazal. Naravno je, da sem mnogo občeval z njimi, zlasti pa sem se hitro sporazumel z Veselom, ker sem v njem spoznal umetnika, ki se hoče po vsej sili iztrgati akademskemu konvencionalizmu in hoditi svoja pota.

Okoli Ažbeta so se zbirali mladi umetniški kandidati in nezadovoljni akademiki, ki so v njem videli izvrstnega slikarja in si želeli njegovega pouka. Tako je prišlo, da se je v Ažbetu zbudila misel po ustanovitvi lastne slikarske šole. Pa Ažbe je bil takrat revež, njegove gmotne razmere so bile tako slabe, da niti ni mogel najeti ateljeja za šolo. Zato se je domenilo kakih deset kandidatov, med njimi tudi jaz, da zložimo toliko denarja, kolikor ga je potrebno za najemnino ateljeja, za modele in za honorar Ažbetu. Šola je sijajno uspevala, novi učenci so se priglašali, tako da jo je mogel Ažbe že tekom nekaj mesecev sam prevzeti in z rastočim uspehom voditi do svoje prerane smrti. Učenci so se med seboj dobro razumeli in drug drugega vzpodbujali in navduševali. Izven šole pa sem prišel v dotiko še z mnogimi drugimi umetniki, ker münchensko umetništvo je bilo kakor ena sama velika družina. München je bil izrazito umetniško mesto, zbirališče umetnikov, pisateljev, glasbenikov in znanstvenikov iz vseh kotov sveta. Razstave, koncerti, ateljeji, modeli, galerije, biblioteke — vse je bilo tu in pripravljeno za ukažljivo mladino. Življenje je bilo lepo, družabno in kolegialno. Zato se mi je mesto tako priljubilo, da mi je postalo za več let druga duhovna domovina. Sicer — kadar je zapihal pomladni veter, — me je prignalo domotožje v domovino, proti jeseni pa me je začelo vleči zopet nazaj v München.

V tem času sem se seznanil z Matijo Jamo, ki je tudi kmalu za menoj prišel v München iskat tam duševne hrane za svojo ukažljivost.

Mateja Sternena mi je predstavil Lojze Šubic v Ljubljani, ko mu je ravno pomagal izvrševati neke naročene portrete. Umetniki so takrat pri nas rastli kakor gobe po dežju. In v duhu sem se razveselil in se

zamislil, kako bomo, ko pride čas, začeli vzajemno saditi rožice umetnosti na domačih tleh — in kako nas bo domovina vesela.

Nekoč sem opazil v izložbenem oknu neke trgovine v Šelenburgovi ulici v Ljubljani sliko svete družine. Slika je bila nekoliko neokretno narejena, videlo pa se mi je, da skuša človek, ki jo je naslikal, dati duška nečemu svojemu, v njem živečemu. Podpisana je bila: Ivan Grohar. „Že zopet eden,“ sem si mislil, „s tem fantom pa se hočem seznaniti.“ Ne dolgo potem je nanescila prilika, da preživim nekaj poletnih tednov v Zalem logu, mali vasici blizu Sorice, rojstnega kraja Groharjevega. Namenil sem se, da ga koj naslednji dan obiščem — pa že je stal pred menoj Ivan Grohar — visok, koščen, dolgih brk in kozavega obraza ter me prijazno pozdravil. Zvedel je namreč o mojem prihodu in se takoj napotil doli, da me obišče. Prihodnji dan, ko sem mu vrnil obisk, sem imel priliko prepričati se na njegovih podobah, da je že pravi. Kmalu potem se je Grohar naselil v Ljubljani.

Tudi Jama se je večkrat vračal v domovino, kjer je v naravi iskal razodetja, kajti tudi on je spoznal, da šola ne more dati umetniku tistega, po čemer mu hrepeni duša. Mnogo poletnih tednov sva preživela skupaj v ljubljanski okolici in se borila z naravo, vzpodbujajoč drug drugega.

Jaz pa sem dolgo kolebal med Münchnom in Ljubljano, dokler nisem premagal izkušnjav in spoznal, da se more umetnik udeleževati najpopolneje tam, kamor ga je usoda priklenila z dušo in telesom, da pa je za slovenskega umetnika še posebna dolžnost, da posveti vse svoje moči svoji domovini. Zato sem se vrnil v domovino, da je več ne zapustim.

Zdaj pa je prišlo vprašanje: Kaj in kako? Okoli nas je bila kulturna puščoba. Bili smo nasledniki Janeza Wolfa in Ljudevita Grilca. Ali naj prevzamemo tudi njih dediščino? Čutili smo, da nismo rojeni le samim sebi v zadoščenje, ampak, da imamo dolžnosti do sočloveka in do naroda, da nas torej čaka še druga važna, pa še težja naloga. — V nas so bili namreč še ostanki starih zakonov, ki jih je razodel lepši, mogočnejši duh, kot je oni, ki gospoduje v sodobnih pastirjih človeštva. Bili smo idealisti, verovali smo v človeško pamet, v moč ljubezni, v dobro voljo; zoperstavljali smo se zanikrnosti in neumnosti takratne sodobnosti, kakor se moramo zoperstavljati zanikrnosti in neumnosti današnje sodobnosti ter iskati in kazati izhod v lepše življenje. Obremenjeni smo bili s človekoljubjem, domoljubjem in drugimi takimi nemodernimi lastnostmi. Zato smo tudi verovali v dolžnosti, ki nas vežejo na domovino.

Godilo pa se je takrat nekaj, kakor če kopni spomladi sneg in puhti iz črne zemlje in poganja in zeleni. Oglašati so se začeli poeti kar po vrsti, kakor ptički, če posije solnce: Kette, Murn, Župančič, Cankar in

še mnogo drugih. Božji dih je zavel po naši revščini in zbudil mlado, plaho hrepenenje v žareče življenje. Pa pastirji naroda ga niso spoznali.

Začel se je za naš narod usodepoln čas. Kakor se gibljejo spomladi sokovi v drevju in poganjajo na vejah in vejicah popki, ki naj se odpro v čudovito cvetje, tako se je začelo takrat gibati v našem narodu in hotelo cveteti. Pokazale so se kali in popki, pripravljali se je čas, ki pride za vsak narod le enkrat, čas procvita njegove duševne kulture. Pa kakor rabi drevo primerno prst, da njegovo cvetje ne usahne, tako potrebuje umetnost odprtih čutov in toplih src, da ne umre.

Kako torej pripraviti tla, iz katerih naj bi zrastel najlepši cvet naroda — umetnost? Ni še vse, če se rode iz naroda v nekih časih talenti, treba je, da se narod tega tudi zavé in spozna dolžnosti, ki jih ima do njih in do samega sebe.

In vzbujati to zavest je bila naša misel. Mladi smo bili, polni upanja in vdanosti, pripravljeni izrabiti vse svoje moči, da damo narodu, kar je narodovega. Razume se, da taki mladi ljudje ustanove društvo, ki naj bi uresničilo vse to, kar mislijo, želijo in sanjajo. Tudi mi smo ustanovili društvo. Združevalo je umetnike, pisatelje in glasbenike. Njega smoter je bil, posredovati javnosti naša umetniška prizadevanja, torej: prirejati razstave, koncerte in predavanja. Še v istem letu, to je leta 1900, smo priredili prvo slovensko umetnostno razstavo v Ljubljani. Udeležili so se je, kolikor se še spominjam: Franke, Grilc, Kobilca, Ažbe, Vesel, Gvaiz, A. Koželj, Gangl, Repič, Zajec, Berneker, Grohar, Vavpotič, Jama, Sternen, Grm, Žmitek in jaz.

Zdelo se je, kot da se je javnost intuitivno zavedela važnosti tega dogodka. Zanimanje je bilo tako veliko, kot si ga nismo predstavljali. Otvoritev je bila sijajna, obisk izreden. Posebni vlaki so pripeljali občinstvo z dežele. Vršila sta se akademija in banket. Kmalu pa smo spoznali, da javnosti ni vodila ljubezen in veselje do umetnosti, amapak da je sledila le politični sebičnosti nekaterih posameznikov. Pa tudi to bi še moglo biti v korist umetnosti, če bi vse skupaj ne splahnelo v politično zabavo enega dne.

Neopaženi in neuvaževani smo umetniki živeli dalje svoje življenje dela in učenja, eden tu, drugi tam.

Leta 1902. se je vršila druga razstava, ki je bila mnogo izbranejša od prve in ki je odločno kazala resnost in smer našega stremljenja.

Ko pa je ljubljansko občinstvo začutilo, da gre za res, se je od nas odvrnilo. Kritika se je deloma norčevala iz nas, deloma pa nam je svetovala, naj nehamo. Za nameček pa je še prišlo, da društvo, ki je imelo po vsem svojem ustroju moralno dolžnost ščititi svoje člane, ni imelo v

sebi toliko moči, da ne bi malodušno in strahopetno pogubilo enega najboljših slovenskih umetnikov. Zrušilo se je v svoji slabosti.

Spoznal sem in spoznali smo vsi, kar nas je družila skupna volja, da smo za dolgo časa opravili in da moremo začeti nanovo v domovini šele potem, ko smo se skazali in uveljavili v tujini.

Sklenili smo torej, da gremo s svojimi deli v svet. To pa ni bilo tako enostavno. Bili smo nepoznani umetniki majhnega, nepoznanega naroda. Katero umetniško društvo, kateri znani umetniški salon nam bi odprl duri? Nismo pa dosti razmišljali o teh težavah, ker smo vedeli, da prej ali slej prodremo.

Zaenkrat je šlo za to, da vztrajno delamo in se pripravljamo na svoj debut. Grohar je šel naslednjo pomlad v Brdo pri Domžalah, Jama s soprogo na Hrvaško, Sternem v München, Žmitek v Prago, Vesel v Mekinje, Berneker je živel na Dunaju, jaz pa sem jo krenil v Škofjo Loko. To staro mestece z lepo okolico je imelo zame mnogo vabljivega in obetal sem si dobro žetev. Tako smo se raztepli na razne kraje, ostali pa smo združeni s skupno idejo. Škofja Loka je kesneje pritegnila nase tudi Sternena s soprogo in Groharja, tako da smo za nekaj let tvorili majhno umetniško kolonijo. Preden pa je Grohar prišel v Škofjo Loko, je bival več mesecev na Dunaju; to je bilo pozimi leta 1903./1904.

Že prej sem se obrnil pismeno na znani umetnostni salon Miethke na Dunaju, in ko je Grohar prišel tja, se je pri Miethkeju osebno zglasil in mu pokazal nekaj slik, nakar se je Miethke takoj odločil. Tako je prišlo, da smo mogli spomladi leta 1904. razstaviti v najbolj slovečem dunajskem salonu, in sicer pod imenom Klub slovenskih umetnikov „Sava“. Dunaj nas je zelo prijazno sprejel, kritika je bila izredno ugodna in tudi gmotni uspeh je bil dovoljen, tako da je razstava nepričakovano dobro uspela vzlic intrigam iz Ljubljane, ki so jo skušale preprečiti.

V ljubljanskih listih je bilo sicer objavljenih nekaj dunajskih kritik, v splošnem pa je naš uspeh prav malo učinkoval na našo javnost. Vendar pa so se tudi Slovenci veselili našega uspeha in so dali duška temu svojemu veselju v navdušenih besedah. To sta bila naša dva pesnika, Župančič in Cankar, ki sta bivala takrat na Dunaju.

Še v istem letu je klub „Sava“ sodeloval na I. jugoslovanski razstavi v Beogradu, kjer smo želi obilo hvale. Nato so sledile razstave v dunajski Secesiji, v Sofiji, v Londonu, Krakovu, Varšavi, Trstu, Zagrebu itd.

Povsod so nas priznali, le domovina ni kazala nikakega poželenja po nas. Leta 1906. sem se vrnil v Ljubljano, kjer sva leta 1907. skupaj s Sternenom ustanovila slikarsko šolo, zato, da vzbudiva na ta način

nekoliko zanimanja za umetnost. Šolo je obiskovalo več mladih ljudi, med njimi nekaj prav nadarjenih. Jasno pa je, da šola ne more vplivati na širšo javnost.

In vendar je bilo potrebno, da se nekaj stori. Nekateri od nas so že itak živeli v tujini, za druge pa je bila nevarnost, da tudi oni pobero kopita in jo popihajo v tujino, kakor so to storili oba Šubica in Ažbe. Naša inteligenca se ni zavedela in se menda še zdaj ne zaveda, koliko je narod izgubil s tem, da se mu je odtujilo že toliko odličnih duhov, umetnikov in znanstvenikov.

S prvima razstavama v domovini smo pogoreli, uspehi v tujini, s katerimi smo upali pridobiti zase našo javnost, niso učinkovali. Zato se mi je zdelo edino pravo sredstvo, ki bi še dovedlo do cilja, da se umetnost javnosti naravnost vsili, in sicer z obilnimi rednimi razstavami, ne glede na to, kako jih javnost in kritika trenutno sprejmeta. V to svrho pa je bil potreben primeren prostor, ki bi bil na razpolago samo za ta namen. Napotil sem se torej k raznim zastopnikom domačih oblasti, da jih pridobim za svojo misel, pa vse je bilo zaman, za umetnost ni bilo denarja in marsikateri mi je dal dober svet, da je za nas umetnike najbolje, če zapustimo domovino in gremo iskat slave in kruha v tujino, kajti slovenski narod ne potrebuje ne umetnosti ne umetnikov. Zato sem sklenil, da postavim na svojo odgovornost razstavljalni paviljon, v katerem bom prirejal redne razstave. Začel sem torej zidati.

Prva razstava je bila otvorjena v maju leta 1909. in je združevala ne samo vse člane kluba „Save“, ampak udeležili so se je skoraj vsi slovenski umetniki.

Ta prva razstava je bila vsekakor senzacija za Ljubljano. Že dejstvo, da je privatna oseba, in še celo umetnik, postavil paviljon za redne umetnostne razstave, je vzbudilo razna mnenja; nekateri so se morda veselili, drugi pa — skoro gotovo večina je zmajevala z glavami, češ, da je to drzno podjetje in vsekakor riskantna stvar za Ljubljano. Ti zadnji so tisti, ki v svojem življenju ničesar ne store in ničesar ne dosežejo, ampak samo motijo tok življenja. Po drugi strani pa se je zdelo, da se hočejo umetniki doma udomaćiti in razburjati z umetnostjo idilično ljubljansko življenje. Naj bo že kakorkoli, na vsak način ni mogel nobeden več tajiti obstoja umetnosti in umetnikov in domače oblasti so se čutile primorane, priznati vsaj z majhnimi letnimi prispevki za nakupe slik svojo dolžnost do domače umetnosti.

Vršili sta se vsako leto vsaj po dve razstavi, ena od teh namenjena izključno živečim slovenskim umetnikom. Javnost se je začela polagoma vendarle privajati razstavam in nekateri, posebno mladi ljudje, so kazali razumevanje, nekateri še celo navdušenje za našo umetnost.

Večina članov kluba „Save“ se je že pred razstavo naselila v domovini, drugi pa, ki so bili še v tujini, so redno pošiljali svoja dela na razstave. Izven teh mojih ožjih tovarišev je pritegnila domovina nase še skoraj vse mlajše slovenske umetnike, ki so zrlí polni upanja v probujajoče se umetniško življenje v domovini.

*

Leta so minila. Kje je naše umetniško življenje? Kje so sadovi našega truda? Vse, kar si človek jasnega zamisli, vse se v življenju skali. Kaj trud, kaj trdo delo! Pionirji, ki naj obdelujejo nerodovitna tla, ki naj iztrebljajo goščavo in trnje, se dela ne boje, oni vedo, da morejo z združenimi močmi, potrpežljivostjo in vztrajnostjo izsiliti sadove svojega truda. Pa če ne posije skoraj nikdar solnce, če se vzbokava nebo vedno mrzlo in sivo nad njimi in se izmikava čas žetve v vedno daljše daljave — potem umira upanje v skupno srečo. Tedaj velja, da reši vsakdo samega sebe, ne svojo posebnost, ki bi se v srečni skupnosti le krepila in nikakor ne šla v izgubo, ampak, da reši golo življenje. Vsak gre s svojimi skrbmi — svojo pot — k svojemu cilju.

BASEN O ČLOVEKU

J O Z E K R A N J C

Vsa koščena v obraz je nekega večera stala Julka ob oknu svoje bajte in gledala v rumeno polje. Solnce se je s svojo brado pravkar dotaknilo zelenega hriba, ki je zapiral dolino. Popoldanska vročina se je poslavljalá. Kakor božji blagoslov je zdajpazdaj pobožala dlan rahlega vetra vse lehe v dolini. Tako prijazen, nežen večer je postajal, da bi človek kar zavriskal. Pa mislite, da je mater Julko to kaj brigalo? Kaj še! Podprla si je obraz in zastrmela nekam v brezcilnost, morda v češnjo, ki je samotnica rastla med pšenico tam daleč v polju, morda v kapelico, ki se je belila na križpoti, postavljena za procesije ob Rešnjem telesu in za takrat, ko vaščani prosijo dežja ob hudi suši. Globoko udrte so bile oči matere Julke. Bilo je nekaj vlažnega v njih, tako nekako, ko da so polne blesketajoče žalosti. Gledale so, videle ničesar, le mislim, ki so se porajale v lobanji, so sledile.

— Ni ga in ga morda nikoli ne bo . . ., je vzdihnila. Roka ji je kar sama šla do čela in se potno pritislila ob nagubano kožo.

Mislila je na svojega moža, ki je odšel v Ameriko pred tremi leti. Po kaj? Da bi prislužil dolarjev, pa hišo razširil in polja nakupil (tako